

KARATEĞİN

Tacikistan'da bir bölge.

Karategin bölgesi, Amuderya'nın Tacikistan sınırları içindeki başlangıç kollarından Kızılsu (Vahş, Surhab) havzasında yer alır. İlk İslâm coğrafyacıları burayı Râşt diye adlandırmıştır (İbnü'l-Fakih, s. 324; İbn Hurdâzbih, s. 34, 211; İbn Rüste, s. 92, 290). Dağlar arasında yer alan bölgenin merkezi Germ'dir. Burası İslâm ordularının uç şehri haline gelince Türk akınlarına karşı Fazl b. Yahyâ el-Bermekî tarafından şehrin çevresi VIII. yüzyılda bir setle çevrilmişti (İbnü'l-Fakih, s. 324 vd.; İbn Hurdâzbih, s. 34). Horasan'ın doğu sınırı olarak gösterilen, Tirmiz'e 80 fersah mesafedeki Germ şehrinin XIII. yüzyıla kadar fazla bir önem taşımadığı Yâkût el-Hamevî'nin önceki bilgileri tekrar etmesinden anlaşılmaktadır (*Mu'cemü'l-büldân*, II, 733). Karategin, zaman zaman bölgenin biraz aşağısında bulunan Kumîz (Kumâz) bölgesiyle karıştırılmıştır (*İA*, VI, 338).

Abbâsiler döneminde 337 (948-49) yılında Ca'fer b. Şemânîkû, Râşt emîri diye gösterilir (Gerdîzî, s. 157). Timurlular dönemi tarihçilerinden bazıları bölgenin adını Kayırteğ'in şeklinde kaydeder. Mahmûd b. Velî'nin *Bağrû'l-esrâr*'ında (MS. India Office, Ethe, cat., nr. 575, vr. 277^a) 1045'te (1635-36) putperest Kırgızlar'dan 12.000 ailenin Karategin'den geçerek Hisar'a gittiği belirtilmektedir. Karategin, Timurlular'ın ardından Çağataylılar, daha sonra Orta Asya hanlıkları arasında zaman zaman el değiştirdi. XIX. yüzyıl başlarında Karateginliler, Hokand hanlarından (veya Fergana Hanlığı) Âlim Han'ın ordusunun önemli bir kısmını teşkil ediyordu. Bölge Hokand Hanı Muhammed Ali Han devrinde ordu kumandanı Hak-kuli tarafından 1834'te tamamen hâkimiyet altına alındı. Ancak Karategin Emîri Muzaffer Han (Muzaffer Şah) bir anlaşmazlık sonucu isyan edince Hokand hâkimi Malla Han 1858'de Karategin'e saldırdı. Hisar 1869'da Buhara emîrine teslim olmak zorunda kalınca Karategin de işgal edildi ve Muzaffer Han esir alınarak Buhara'ya götürüldü. Rus ordusundan K. P. von Kauffman'ın hakemliğiyle Buhara ile Hokand arasında anlaşma sağlandı ve Muzaffer Han tekrar emirliğine kavuştu. Ancak onun ölümünün ardından Karategin siyâsî bakımdan Buhara Emirliği'ne bağlanmakla beraber ekonomik yönden

Hokand nüfuzu altında idi. Fergana ile Karategin arasında süren siyâsî mücadele, Rus işgalıyla birlikte gelen M. D. Skobelev ve emîrin diğer kardeşi Süfî Han arasında yapılan anlaşma ile Küçük Karamuk-Su vadisindeki sirtlar iki bölgenin (Fergana ve Karategin) sınırları olarak belirlenince sona erdi (1876). Karategin 1878'de Buhara Emirliği hâkimiyeti altına alındı (Hayit, *Türkistan Devletlerinin Milli Mücadeleleri Tarihi*, s. 85). 1895'ten sonra Karategin Rus işgaline uğradı. Karategin Emîri Fudayl Mahdum 1921'de Basmacı Hareketi'ne katılınca Ruslar Germ Kalesi'ne saldırdı ve buradaki mücadele 1923'e kadar sürdü. Basmacılar'ın çekilmesiyle Ruslar 1923'te Germ'e hücum edince Fudayl yenildi ve şehir Ruslar'ın eline geçti (a.mlf., *Basmacılar*, s. 239). 12 Nisan 1929 tarihinde Karategin Beyi Fudayl öncülüğünde Humba Kalesi'nde yeni bir Basmacı direnişi başladı. Sovyet yönetimine son verilip yerli işbirlikçiler öldürüldü. Rusya'nın çekilmesinden sonra bölge Tacikistan sınırları içinde kaldı. Bugün halkını Kırgızlar, Tacikler ve Özbekler'in oluşturduğu Karategin'in yüzölçümü 10.792 km²'dir. V. Oşanın ve diğer Avrupalı seyyahlar XIX. yüzyılın sonlarında Karategin'i köşkerleri, verimli meyve bahçeleriyle tanımlamaktadır. Yöre halkı çalışmak için zaman zaman Fergana'ya giderdi. Kırgızlar'ın XIX. yüzyıldan XX. yüzyıla kalan, kültürel, millî ve siyâsî fikir adamlarından ve ozanlarından sayılan Moldo Niyaz, Karategin Medresesi'nde eğitim görmüştür (Güngör, s. 75).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Fakih, *Muhtaşaru Kitâbi'l-Büldân* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1886, s. 324 vd.; İbn Hurdâzbih, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 34, 211; İbn Rüste, *el-A'lâku'n-nefise*, s. 92, 290; İstahrî, *Mesâlik* (de Goeje), s. 340; İbn Havkal, *Şuretü'l-arz*, s. 459, 503, 519; *Hudûdü'l-âlem* (Sütüde), s. 120; Gerdîzî, *Zeynü'l-ahbâr* (nşr. Abdülhay Habîbî), Tahran 1347 hş., s. 83, 152, 157, 169; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 733; Bâbü, *Vekâyi'* (Arat), s. 34, 35, 67, 73, 85; Mirza Haydar Duglat, *Târih-i Reşîdî* (trc. E. D. Ross, nşr. N. Elias), Delhi 1986, s. 145, 241; Mahmûd b. Velî, *Bağrû'l-esrâr*, India Office Library, Ms., nr. 575, vr. 277^a; A. Zeki Velidi Togan, *Bugünkü Türki Türkistan ve Yakın Tarihi*, İstanbul 1981, bk. İndeks; Baymirza Hayit, *Türkistan Devletlerinin Milli Mücadeleleri Tarihi*, Ankara 1995, s. 85, 91; a.mlf., *Basmacılar*, Ankara 1997, s. 164, 177, 239; Ebubekir Güngör, *Çarlık Döneminde Türkistan'da Fikir Akımları* (yüksek lisans tezi, 2008), Bişkek Kırgız-Türk Manas Üniversitesi, tür.yer.; W. Barthold, "Karategin", *İA*, VI, 338-339; B. Spuler, "Karategin", *EP* (İng.), IV, 631-632.

KÂRİMİ

(الكارمي)

Eyyübiler ve Memlükler devrinde
ülkeler arasında
baharat ticareti yapan
müslüman tüccar.

Kaynaklarda kârim, kârimiyye, ekârim şeklinde geçen kelimenin kökeni hakkında çeşitli görüşler vardır. Memlükler dönemi müelliflerinin ileri sürdüğü, Batı Sudan'da bir bölge olan Kânim'den geldiği yolundaki görüş en çok kabul edilen görüştür. Bazılarında bu tüccarlara Sudan karşılığında kullanılan Tekrûr bölgesine nisbetle Tekrûrî denilmesi de bu görüşü desteklemektedir. Kelimenin divanlarda böyle geçtiği ve Arapça'da bir anlamının olmadığı da belirtilmiştir (diğer görüşler için bk. Çetin, XXII/35 [2004], s. 74-75). Genel anlamda baharat ticaretiyle uğraşan kârimiler, Fâtımîler döneminde Mısır ve Aden'de ortaya çıkan tüccar loncalarını teşkil ediyordu. Aynı dönemde Mısır'da Kahire ve Kûs'ta merkezleri bulunuyordu. Fâtımîler devrinde bu grubun, Ayzâb ile Sevâkin arasındaki ticaret yolculukları esnasında komşu adaların korsanlarından korunabilmek için bir filo oluşturulmasından itibaren kârimî kavramı "ticaret filosu" anlamını da kazanmıştır. Kûs valisinin sorumluluğundaki bu deniz gücü önceleri beş gemiden meydana gelirken sonraları gemi sayısı üçe düşmüştür (Kalkaşendî, III, 597).

Özellikle XII. yüzyılda Eyyübiler'in kurulmasıyla birlikte ticaretin yönü Hint Okyanusu'ndan Akdeniz'e kayınca diğer tüccarlar gibi kârimiler de Mısır'a yöneldi. Kârimîlerin bu dönemde Kızıldeniz ile Hint Okyanusu'ndaki ticarî faaliyetlerinde önemli bir gelişme kaydedildi. Selâhaddin-i Eyyübî'nin Haçlılar karşısında kazandığı zafere Haçlıları Batı-Uzakdoğu arasındaki bu en önemli ticaret yolundan uzaklaştırdı ve kârimî tüccarların güçlenmelerine yardımcı oldu. Selâhaddin'in yeğeni ve Mısır'daki temsilcisi el-Melikü'l-Muzaffer Takıyyüddin Ömer'in 1183'te Kahire'nin liman bölgesi Fustat'ta Nil nehri kenarında hanlardan oluşan Funduku'l-kârim'i inşa ettirmesi kârimî tüccarların önemini daha da arttırdı. Bunlar, doğudan getirdikleri malları dört önemli sahil limanından Funduku'l-kârim adlı ticaret merkezlerine ulaştırıyorlardı. Bu gelişmenin ardından yahudi ve Kıpti tâcirleri Kızıldeniz ticaretiyle ilgili büyük yatırımlara son vermek zorunda